

In 1768 zei het hoofd van de Oneida-stam, een stam die in het noordoosten van Noord-Amerika leefde: "Als onze jonge mannen willen gaan jagen op wilde beesten, dan staan overal hekken, waardoor ze erg vermoeid raken. Ook kunnen ze geen hertenvlees meer eten, of schors vinden om hutten te bouwen. De herten zijn vertrokken en de bomen zijn omgehakt".

- 2p 6 Leg uit welke ontwikkeling de veranderingen die het stamhoofd noemde veroorzaakte.

Gebruik bron 3.

Stel: je doet onderzoek naar 'de uitbouw van de Europese overheersing, met name in de vorm van plantagekoloniën, en de opkomst van het abolitionisme'.

Je concludeert dat je met de taak van Reichard een onderdeel van je onderzoek wél kunt illustreren **en** een ander onderdeel niet.

- 4p 7 Leg beide delen van je conclusie uit.

Moderne tijd

De volgende gebeurtenissen rondom glas-in-loodramen in Nederland staan in willekeurige volgorde:

- 1 Door de emancipatie van katholieken in Nederland en het daarbij horende herstel van de bisdommen groeide de productie van gebrandschilderde kerkraden.
- 2 Er ontstond een nieuwe belangstelling voor glas-in-loodkunst tijdens de wederopbouw, doordat werd bepaald dat 1,5% van de bouwsom van overheidsgebouwen moest worden besteed aan kunst.
- 3 In de Republiek werden in opdracht van rijke regenten gebrandschilderde medaillons in grachtenpanden geplaatst.
- 4 Patriotten vernielden tijdens de Bataafse revolutie, een democratische revolutie, glas-in-loodramen waarop wapenschilden van voorname families waren afgebeeld.
- 5 Tijdens de economische wereldcrisis moest er goedkoop worden gebouwd, waardoor de vraag naar decoratieve glas-in-loodramen sterk terugliep.
- 6 Veel glas-in-loodramen in kerken en kloosters gingen verloren tijdens de reformatie.

- 2p 8 Zet deze gebeurtenissen in de juiste chronologische volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Gebruik bron 4.

Twee beweringen over de voorstellen van de commissie:

- 1 Uit de voorstellen blijkt dat de Britse samenleving door de industriële revolutie is veranderd.
 - 2 De voorstellen dragen bij aan de democratisering van Groot-Brittannië.
- 2p **9** Ondersteun beide beweringen, waarbij je telkens aangeeft welk voorstel van de commissie erbij past.

De plannen van de commissie in 1831 (zie bron 4) werden uiteindelijk doorgevoerd in een wet in 1832.

- 2p **10** Noem deze wet en geef aan waardoor de wet gunstig was voor de industriële ondernemers.

Gebruik bron 5.

Met artikelen als deze wordt een verandering in het Britse bestuur in India ondersteund.

- 4p **11** Licht dit toe door:
- de gebeurtenis te noemen waar dit artikel verslag van doet en
 - zonder bron aan te geven welke Britse beleidsverandering hierna wordt ingevoerd en
 - uit te leggen dat dit artikel die beleidsverandering wil ondersteunen.

Gebruik bron 6.

Jones Barker onderbouwt met dit schilderij het Britse imperialisme.

- 4p **12** Toon dit aan door twee voorbeelden van onderbouwing te noemen die Jones Barker weergeeft, waarbij je je antwoord ondersteunt met telkens een verschillende verwijzing naar de bron.

Twee gegevens over de Swadeshi-beweging in India:

- 1 In 1905 namen de oprichters van de Swadeshi-beweging voor het stadhuis van Calcutta een resolutie aan in het bijzijn van 20.000 Indiërs, waarin ze Indiërs opriepen hun eigen kleding te weven en te produceren.
- 2 In Groot-Brittannië publiceerden kranten artikelen waarin de Swadeshi-beweging werd beschreven als gevaarlijk en onwenselijk.

- 3p **13** Licht beide gegevens toe door:
- een economische verklaring te geven voor het ontstaan van de Swadeshi-beweging en
 - een economische **en** een politieke verklaring te geven voor de reactie van de Britse kranten.

Gebruik bron 7.

Dit bericht wordt gezien als een belangrijk document in de ontstaansgeschiedenis van de Republiek van Weimar.

- 3p 14 Licht deze visie toe door:
- aan te geven welke politieke verandering in Duitsland in 1918 de legerleiding met deze reactie mogelijk maakt en
 - uit te leggen welke kritiek op de regering van de Republiek van Weimar de conservatieve elite met dit bericht kan onderbouwen.

Een Duitse gevangene schreef over een medegevangene eind jaren 1930: "'Wees verstandig' zeiden zijn vrienden. 'Wat geeft het nu om af en toe 'Heil Hitler' te zeggen. Doe zoals wij. Wij menen het toch ook niet'. Hij schudde zijn hoofd. De volgende dag weigerde hij weer. Hij ging de donkere cel in. Veertien dagen."

Uit de behandeling van de gevangene blijkt dat:

- 1 Duitsland eind jaren 1930 een totalitaire staat was geworden en
- 2 er een *Volksgemeinschaft* werd gecreëerd in Duitsland.

- 2p 15 Ondersteun beide beweringen, elk met een verschillend argument.

Gebruik bron 8.

Een interpretatie:

Boothby ziet continuïteit **en** verandering in het beleid dat de Britse regering in 1919 en in 1938 voert ten aanzien van Duitsland.

- 3p 16 Onderbouw deze interpretatie door:
- zonder bron aan te geven welk zelfde doel de Britse regering in 1919 en in 1938 probeert te bereiken met haar beleid en
 - uit te leggen op welke verandering in het Britse beleid in 1938 Boothby reageert, waarbij je je antwoord ondersteunt met een passende verwijzing naar de bron.

Gebruik bron 9.

Met deze foto kun je de economische **en** de sociale ontwrichting van de Duitse samenleving in mei 1945 illustreren.

- 2p 17 Toon beide aan.

Gebruik bron 10.

Stel: je doet onderzoek naar het Nederlandse ingrijpen in Nederlands-Indië en je vindt deze bron. Je concludeert dat dit verslag een eenzijdige weergave is.

- 3p 18 Licht je conclusie toe door:
- uit te leggen welke boodschap Brandt wil overbrengen over het Nederlandse ingrijpen, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron en
 - zonder bron met een kenmerkend aspect uit de twintigste eeuw een verklaring te geven voor het Nederlandse ingrijpen.

Hieronder staan in de linkerkolom vier gebeurtenissen uit de Duitse geschiedenis (a tot en met d) in chronologische volgorde en in de rechterkolom vijf gevolgen (1 tot en met 5) in willekeurige volgorde:

Gebeurtenissen:

- a Jozef Stalin liet de toegangswegen naar West-Berlijn blokkeren.
- b Willy Brandt startte met de uitvoering van de *Ostpolitik*.
- c Michael Gorbatsjov besloot de Brezjnevdoctrine los te laten.
- d Helmut Kohl kondigde aan de Duitse mark te vervangen door de euro.

Gevolgen:

- 1 De Verenigde Staten stelden een luchtbrug in.
- 2 Frankrijk steunde openlijk de Duitse plannen voor hereniging.
- 3 Oost-Duitse arbeiders startten met de bouw van de Muur in Berlijn.
- 4 Oost-Duitse burgers trokken via Hongarije naar het Westen, nadat de grens met Oostenrijk was opengesteld.
- 5 West-Duitsland en Oost-Duitsland erkenden elkaar als gelijkwaardige staten.

- 2p 19 Geef voor elke gebeurtenis aan welk gevolg daarbij hoort. Noteer alleen de letter en het daarbij behorende cijfer. *Let op: er blijft één gevolg over.*

In 1949 was Nederland een van de oprichters van de NAVO.

- 3p 20 Leg uit bij welke verandering van de Nederlandse buitenlandse politiek na 1945 het lidmaatschap van de NAVO paste **en** geef vervolgens een politieke verklaring voor deze verandering.

Gebruik bron 11.

Een conclusie:

De redactie van *De Waarheid* geeft een communistisch standpunt weer over de opstand.

3p **21** Ondersteun deze conclusie door:

- uit te leggen welk communistisch standpunt *De Waarheid* over de opstand weergeeft, waarbij je je antwoord ondersteunt met een verwijzing naar de bron en
- zonder bron een oorzaak voor de economische malaise te noemen waarin de DDR zich in 1953 bevindt.

Gebruik bron 11.

Een gegeven:

Na het neerslaan van de opstand worden de bevoegdheden van de *Staatssicherheidsdienst* in de DDR uitgebreid.

2p **22** Leg uit dat dit gegeven het beeld van de Oost-Duitse arbeiders, zoals dat wordt geschetst in de bron, nuanceert.

Tijdens het wereldkampioenschap ijshockey in 1961 verbood de leiding van de West-Duitse ijshockeybond hun spelers deel te nemen aan een wedstrijd tegen het team van de DDR. De West-Duitse spelers zouden, als ze de wedstrijd verloren, aanwezig moeten zijn bij het hijsen van de Oost-Duitse vlag en het spelen van het Oost-Duitse volkslied.

2p **23** Leg uit dat dit besluit paste bij de opstelling van de BRD ten aanzien van de DDR op dat moment.

Een anekdote:

In 1973 werd in overleg met het ministerie van Economische Zaken het volgende bericht in de landelijke dagbladen geplaatst:

"Als u wat kalmer optrekt en rustiger rijdt, bespaart u per dag 1.300.000 liter benzine. In een test is gebleken dat onrustig ruw rijden ten koste gaat van indrukwekkende hoeveelheden brandstof. Wegspuiten bij een stoplicht en hard remmen op het laatste moment kan u, als u er een gewoonte van maakt, veel meer benzine kosten dan een gelijkmatiger rijstijl."

2p **24** Leg uit dat het doel van dit bericht paste bij de actuele situatie in 1973.

Gebruik bron 12.

Een conclusie:

Met deze bron kun je een overeenkomst en een verschil aantonen tussen de standpunten van de provo's en die van de punkbeweging.

- 4p 25 Ondersteun deze conclusie door, telkens met een passende verwijzing naar de bron:
- een standpunt van de punkbeweging aan te geven dat overeenkomt met dat van de provo's en
 - een standpunt van de punkbeweging aan te geven dat verschilt van dat van de provo's.

Gebruik bron 13.

Carlo Schneider geeft een oorzaak weer van problemen bij de Europese samenwerking in de eenentwintigste eeuw.

- 2p 26 Leg uit welke oorzaak dat is, waarbij je je antwoord ondersteunt met een passende verwijzing naar de bron.

In de televisieserie *De taarten van Abel* (op televisie sinds 2003) bakken kinderen een taart om iemand te bedanken of te steunen, zoals bijvoorbeeld:

- 1 Een meisje dat een taart bakte om haar vader te bedanken die na hun vlucht in 2016 uit het Afrikaanse land Oeganda hard werkte om een nieuw bestaan op te bouwen in Nederland.
- 2 Een meisje dat een taart bakte om te laten weten dat ze het stoer vond dat haar tante ging trouwen met haar vriendin.

Met deze afleveringen uit *De taarten van Abel* kun je verschillende kenmerkende aspecten uit de tweede helft van de twintigste eeuw illustreren.

- 2p 27 Noem voor beide afleveringen van de televisieserie een verschillend kenmerkend aspect dat hierbij past.

Let op: je mag een kenmerkend aspect maar één keer gebruiken.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.